

NOSOG'LOM MUHITDA O'SAYOTGAN VOYAGA YETMAGANLARNING JAMIYATDAGI O'RNI

Muxamadiyeva Dildora Aminovna

*Buxoro shahar ichki ishlar boshqarmasi Huquqbuzarliklar profilaktikasi bo'limi
Voyaga yetmaganlar masalasi bo'yicha inspektor-psixolog leytenant*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada muhiti yaxshi bo'lmagan voyaga yetmaganlarning hozirgi jamiyatdagi o'rni haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar. *Ma'naviyat, farzand, mahalla, oila, maktab, tarbiya, jismoniy, ijtimoiy, xulq-atvor, Ta'lim muammolari, ruhiy muammo.*

Bolajon xalqmiz. Topgan-tutganimizni farzandlarimizdan ayamaymiz. Ularning sog'lom, ma'naviyatli, oqil va dono bo'lib ulg'ayishi, jamiyatga naf keltiradigan insonlar bo'lishi uchun yelib-yuguramiz. Bu xalqimizga xos fazilatdir. Farzandga g'amxo'rlik qilish, uning hech kimdan kam bo'lmay ulg'ayishi uchun harakat qilishning nimasi yomon. To'g'riku-ya, ammo ba'zi oilalarda bu g'am-xo'rlik biryoqlama, ya'ni faqat moddiy ta'minotiga ko'proq e'tibor qaratilishi bilan namoyon bo'lmoqda. Eng yomoni esa, ayrim ota-onalar oiladagi to'kislik, ta'minot a'lo darajada ekanidan xotirjam yurishadi, bolamning usti but, qorni to'q, ta'minoti risoladagidek deb, tarbiyaning ma'naviy jihatlariga e'tibor qaratmaydilar. Vaholanki, bola tarbiyasida oiladagi ma'naviy muhitning o'rni ko'proq ahamiyat kasb etadi. Buni dars jarayonida juda ko'p kuzatganman. Saboq berayotgan o'quvchilarimning ota-onalari turfa kasb egalari. Bu tabiiy, biroq ularning ma'naviy dunyoqarashlari ham turfa ekanligi meni o'ylantiradi. Suhbat jarayonida shuni anglab yetamanki, ular tarbiyada o'qituvchi muhim rol o'ynaydi, biz ota-onalar farzandimizning kiyimini, kitobini, daftar-qalamini ta'minlab tursak, bas, deya fikrlashadi. Bunday ota-onalarga o'zingiz oxirgi marta qaysi kitobni o'qidingiz, bolangizning dars tayyorlashini qachon nazorat qilib, ko'maklashgansiz, unga qanday ibratli hikoyatlarni aytib bergansiz, qanday kitoblarni olib berayapsiz, deya so'rashning o'zi ortiqcha.

Farzandni barkamol va ma'naviy yetuk qilib o'stirish uchun, eng avvalo ota - onaning o'zi yuksak axloqiy fazilatlarga ega bo'lishi kerak. Farzand tarbiyasini ota - onalar o'z shaxsiy ishi deb bilmasliklari kerak. Aslida bola tarbiyasi ota - onaning jamiyat oldidagi fuqarolik burchi va davlat oldidagi mas'uliyati hamda qarindosh - urug'lar oldidagi javobgarligi. Shuning uchun ham ota - ona obro'si farzand tarbiyasida ma'naviy ozuqa bo'ladi. Bu ma'naviy ozuqa bola tarbiyasida "ufq" ni ko'zlab ish tutishda mustahkam poydevor hisoblanadi. Bunday tarbiyalash jarayonida mehnat va ijtimoiy faoliyatni oilaviy vazifalar bilan qo'shib olib boradigan farzandlari hayotiga qiziqadigan va ularga oqilona, odilona rahbarlik qiladigan ota - onalar ijobiy o'rnak bo'ladigan kishilardir, ya'ni obro'li ota - onalardir. Bunday odamlar o'z farzandlari tarbiyasiga oilada ham, maktabgacha ta'limda ham e'tibor beradigan aqlli odamlar,

namunali oilalar a'zolari bo'ladi. Ilmiy manbalarga qaraganda inson shaxsi uchta faktorlar ta'sirida tarkib topadi. Ulardan birinchisi odam tug'ilib o'sadigan tashqi ijtimoiy muhitning ta'siri bo'lsa, ikkinchisi odamga uzoq muddat davomida sistemali beriladigan ijtimoiy ta'limtarbiyaning ta'siridir va nihoyat, uchinchi odamga nasliy yo'l bilan beradigan irsiy omillarning ta'siridir. Shunday qilib, insonning psixik taraqqiyotida va shaxsiy sifatlarining tarkib topishida tashqi ijtimoiy muhit va tarbiyaning roli hal qiluvchi ahamiyatga egadir. Bu o'z navbatida bola shaxsini tarbiyalashda oila va jamiyatning ham roli nihoyatda katta ekanligini ko'rsatib beradi.

Nosog'lom muhitda o'sayotgan voyaga yetmaganlarning jamiyatdagi o'rni juda cheklangan va ta'sirli bo'ladi. Bu kishilar jamiyatda doimiy tarqalishga qodir bo'lmaydilar va ularga bir qadam oldirmoq, o'zlarini rivojlantirmoq va jamiyatga foydali bo'lgan ahamiyatli ishlarni bajarish uchun imkoniyatlari kamdir. Nosog'lom muhitda o'sayotgan voyaga yetmaganlar jismoniy, ma'naviy va intellektual rivojlanishlarini to'liq ravishda amalga oshira olmaydilar. Ularga yaxshi ta'lim berilmaydi, ularga yaxshi kasb-tushuncha bilan ta'minlanmaydi va ularning shaxsiy potentsiallari to'g'ri ravishda belgilanmagan yoki rivojlanmaydi.

Bundan tashqari, nosog'lom muhitda o'sayotgan voyaga yetmaganlar dardga tushadigan hayvonlar hissiyotiga ham ega emaslar. Bu esa ularning emotsional va ijtimoiy aloqalariga chek qo'yadi va ularni izolatsiya qiladi. Jamiyatning istiqboli uchun eng muhim mohim omil - insonlarning har bir kishi talablariga mos keluvchi imkoniyatlarga ega bo'lishidir. Nosog'lom muhitda o'sayotgan voyaga yetmaganlarning jamiyatdagi o'rni esa ularga bu imkoniyatlarni ta'minlashning qiyinligini ko'rsatib beradi. Bu kishilar jamiyatdagi yuqori maqom va rahbarlik o'rnatish uchun ko'plab imkoniyatlaridan mahrum qoladi.

Shuningdek, nosog'lom muhitda o'sayotgan voyaga yetmaganlar jamiyatda iqtisodiy va ijtimoiy ravishda bo'sh joy egallab qoladilar. Bu esa ularning oilaviy aloqalari va tashkilotlar bilan yaqin hamkorlik qilishlari uchun zorlik yaratadi. Bular bilan birga, nosog'lom muhitda o'sayotgan voyaga yetmaganlarning jamiyatdagi o'rni juda cheklangan va ta'sirli bo'ladi. Ularning jamiyatga foydali ishlarni bajarmoq, o'zlarini rivojlantirmoq va doimiy tarqalishga qodir bo'lishlari uchun ularga yaxshi ta'lim berish, kasb-tushuncha bilan ta'minlash va ularning talablari va imkoniyatlari bilan mos keluvchi shartlarni yaratish zarurdir.

Nosog'lom muhitda o'sayotgan voyaga etmaganlar jamiyatga jiddiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu erda bir nechta asosiy fikrlar mavjud:

1. Nosog'lom xulq-atvor tsikli: suiiste'mol, beparvolik yoki giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish kabi nosog'lom muhitga duchor bo'lgan voyaga etmaganlar kattalar bo'lganda ham bu odatlarni takrorlash ehtimoli ko'proq. Bu odamlar, oilalar va jamoalarga uzoq muddatli ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan nosog'lom xatti-harakatlar tsiklini davom ettiradi.

2. Ruhiy va hissiy salomatlik: Nosog'lom muhitda o'sish voyaga etmagan bolaning ruhiy va hissiy holatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu tashvish va ruhiy tushkunlik kabi ruhiy salomatlik buzilishlarining ko'payishiga olib kelishi va jamiyatda sog'lom munosabatlarni shakllantirish va faoliyat yuritishda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin.

3. Ta'lim muammolari: Nosog'lom muhit voyaga etmagan bolaning ta'lim rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Beqaror turmush sharoiti, qo'llab-quvvatlanmaslik va zo'ravonlikka duchor bo'lish kabi omillar ularning o'quv jarayonini buzishi va o'quv yutuqlarining pasayishiga olib kelishi mumkin. Bu, o'z navbatida, ularning kelajakdagi imkoniyatlari va jamiyatga qo'shadigan potentsial hissalarini cheklashi mumkin.

4. Xavfli xulq-atvorning ortishi: Nosog'lom muhitda bo'lgan voyaga etmaganlar giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish, huquqbuzarlik va erta jinsiy faoliyat kabi xavfli xatti-harakatlarga ko'proq moyil bo'lishi mumkin. Bunday xatti-harakatlar nafaqat shaxsga zarar yetkazadi, balki kengroq ijtimoiy oqibatlarga olib kelishi mumkin, jumladan, jinoyatchilik darajasining oshishi va sog'liqni saqlash muammolari.

5. Iqtisodiy ta'sir: Nosog'lom muhitda o'sayotgan voyaga etmaganlar keyinchalik hayotlarida ko'pincha iqtisodiy qiyinchiliklarga duch kelishadi. Resurslarga, ta'limga va imkoniyatlarga cheklangan kirish ishsizlik, qashshoqlik va ijtimoiy ta'minot tizimlariga bog'liqlik darajasining oshishiga olib kelishi mumkin. Bu butun jamiyat zimmasiga yuk bo'ladi.

Voyaga yetmaganlarni nosog'lom muhitda qo'llab-quvvatlash, aralashuv va resurslar bilan ta'minlash tsiklni buzish va ularning farovonligini oshirish uchun juda muhimdir. Bunga ruhiy salomatlik xizmatlaridan foydalanish, xavfsiz uy-joy, ta'lim yordami va barqarorlik va ijobiy rivojlanishga yordam beruvchi dasturlar kiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. O'zbekiston Respublikasining saylangan Prezidenti Shavkat Mirziyoevning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruzasi. // www.press-service.uz

2. O'zbekiston Respublikasi jinoyat kodeksi 2021 y.

3. Mirziyoyev Sh.M. "Sudlar faoliyatini takomillashtirish va odil sudlov samaradorligini oshirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2020 yil 24 iyuldagi PF-6034-sonli farmoni. 2020 y.

4. Elkonin D.B. Izbranniye psixologicheskiye trudi. M., 1998.

5. Kolominskiy Ya.L. Psixologiya lichnosti i vzaimootnosheniy v detskom kollektive. Minsk. 1969 - 64 s.

6. Хорoshko L.V. Psixologo-pedagogicheskiye osobennosti detey, vospityvayushixsya v uchrejdeniyax internatnogo tipa // Sovremennaya nauka: Aktualnyye problemy teorii i praktiki. – 2012. – №2. – URL: // <http://www.nauteh-journal.ru/index.php/ru/-gn12-02/408-a> (data obrashcheniya: 19.10.2017).